

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ “КОШТОВНЕ КАМІННЯ” В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Однією з центральних проблем сучасної лексикології є проблема системної організації лексичного складу мови. Вивчення лексико-семантичної системи можливе шляхом виділення її структурних елементів: лексико-семантичних полів, лексико-семантичних груп, тематичних груп та інших одиниць. У даній роботі надається увага дослідженню та порівнянню лексико-семантичного поля (далі ЛСП) “коштовне каміння” в сучасній англійській та українській мовах.

Насамперед, слід зазначити, що ЛСП — це сукупність мовних одиниць, які об'єднані спільністю змісту і які відображають понятійну, предметну або функціональну схожість явищ, котрі вони позначають [2; 380]. Ідентифікатором поля є словосполучення, що не входить до його складу та позначає родові поняття, по відношенню до якого всі члени поля є видовими поняттями. Крім того, ЛСП виділяється за однією спільною семою та включає слова однієї частини мови [3; 50].

В нашому випадку ідентифікатором ЛСП є словосполучення “коштовне каміння” (“precious stone”), що і є тією спільною семою, за якою виділяються члени даного поля із загального лексичного масиву англійської та української мов.

Дане дослідження базується на матеріалі словників Oxford English Reference Dictionary (далі OERD), New Webster's Dictionary and Thesaurus (далі WD), та Словника української мови (далі СУМ). У англомовних словниках зафіксовані 93 номінативні одиниці (далі н. о.), що позначають коштовне каміння.

Ядро ЛСП складають 60 н. о. (65%), що трапляються як у WD, так і у OERD, а 33 н. о. (35%) складають його периферію, тобто назви даного коштовного каміння зустрічаються лише в одному із зазначених словників.

На матеріалі СУМ були вилучені і розглянуті 67 н. о. Цікавим фактом є те, що у “Словарі української мови” Б. Грінченка, що, як відомо, є першим великим словником української мови (рік видан-

ня — 1907), було зареєстровано лише 7 н. о., що позначають коштовне каміння.

Дане дослідження ґрунтується на повній вибірці з WD, OERD та СУМ.

На основі дефініцій, наведених у вищезгаданих словниках, можна виділити декілька критеріїв, за якими ми розробили власну класифікацію назв коштовного каміння. Ними є:

- 1) видо-родові відношення,
- 2) зовнішній вигляд,
- 3) мінералогічна характеристика,
- 4) використання.

Крім зазначених, можна було б використати такий критерій, як відомості про походження слова, проте відмінність OERD, WD та СУМ полягає в тому, що у англomовних словниках зазначається етимологія назв коштовного каміння, тоді як у СУМ дефініції не містять таку інформацію.

У визначенні багатьох назв коштовного каміння зазначається, різновидом якого мінерала вони є. Наприклад: “*hyacinth is a variety of zircon*” (5; 474); “*аквамарин — різновид берилу*” (5; т. 1; 26). Видо-родові відношення зумовлюються існуючими природними зв'язками між деякими, але не усіма мінералами, тому даний критерій зустрічається не у всіх словникових дефініціях. Слід зазначити, що не зафіксовано суттєвих розбіжностей у визначенні першого критерію в дефініціях різних словників, що пояснюється існуючою науковою класифікацією коштовних мінералів, розробленою вченими-геологами. Кількісні дані щодо вибірки за першим критерієм наведені у Таблиці 1.

Таблиця 1

Сема “видо-родові відношення” у словникових дефініціях коштовного каміння

Словник	кількість одиниць у словниковій вибірці	
	н.о.	%
WD	34	37
OERD	27	42
СУМ	18	27

Велику увагу автори словників надають описові зовнішнього вигляду каміння. У дефініціях мінералів домінує кольорова характеристика. У всіх словниках даний аспект опису зазначається більш

ніж у 60% вибірки. Наприклад, “*amethyst is a precious stone, purple or violet in colour*” (6; 29); “аметист — коштовний камінь — різновид кварцу фіолетового або блакитнувато-фіолетового кольору” (5; т. 1; 39). Крім того, у визначеннях деяких мінералів наводиться їх прозорість (“яхонт — прозорий різновид мінералу корунду” (5; т. 11; 660).

У переважній більшості випадків (див. Таблиця 2) у дефініції коштовного каміння поряд із прозорістю зазначається і колір. Наприклад: “топаз — мінерал із класу силікатів, звичайно прозорий, безколірний або блакитний, солом'яно-жовтий, червонуватий” (5; т. 10; 194); “*topaz may be transparent, white, pale blue, pale green or yellow*” (6; 1040).

Таблиця 2

Сема “зовнішній вигляд” у словникових дефініціях коштовного каміння

Аспект опису	словники					
	WD		OERD		СУМ	
	кількість одиниць у словниковій вибірці					
	н.о.	%	н.о.	%	н.о.	%
колір	57	62	44	68	44	65
прозорість	6	7	8	12	11	16
колір і прозорість	3	3	6	9	9	13

Що ж стосується мінералогічної характеристики, то більшу увагу даному критерію надають автори WD (у визначенні 11 мінералів зазначається навіть їх формула, в той час як у OERD та СУМ дана характеристика наводиться виключно описово). Так, “*topaz is a mineral, $Al_2SiO_4 (FOH)_2$, consisting of a compound of aluminium and silica*” (5; 1040); “циркон — силікат цирконію” (5; т. 11; 217).

Таблиця 3

Сема “мінералогічна характеристика” у словникових дефініціях коштовного каміння

Тип дефініції	Словники					
	WD		OERD		СУМ	
	кількість одиниць у словниковій вибірці					
	н.о.	%	н.о.	%	н.о.	%
виключно описово	27	30	23	35	16	24
описово і формулою	11	12	—	—	—	—

Що стосується зазначення використання, то у дефініції одних коштовних мінералів наводиться їх традиційне використання у ювелірній справі, в інших — їх використання у виготовленні різних інструментів та іншої продукції: Так, *“feldspar is used in the manufacture of porcelain and glass”* (6; 345); *“agate — твердий мінерал, що використовується для прикрас, а також для виготовлення хімічного посуду і т. ін.”* (5; т. 1; 15).

Таблиця 4

Сема “використання” у словникових дефініціях
коштовного каміння

Аспект використання	СЛОВНИКИ					
	WD		OERD		СУМ	
	кількість одиниць у словниковій вибірці					
	н.о.	%	н.о.	%	н.о.	%
у ювелірній справі	13	14	9	14	19	28
інші	10	11	5	8	11	16

Отже, порівнюючи матеріали вищезгаданих словників, можна зробити висновок, що англомовні словники (особливо WD) орієнтовані на більш обізнаного у цій сфері читача, містять більшу кількість фахових характеристик, таких як мінералогічна характеристика та хімічний склад коштовного каміння.

Таким чином, дане ЛСП досить широко представлене як в англійській, так і в українській мовах, що дає підставу для його подальшого детальнішого дослідження.

Література:

1. Баландин Р. К. Энциклопедия драгоценных камней и минералов. — М.: Вече, 2000. — 399 с.
2. Кузнецов А. М. Поле// Лингвистический энциклопедический словарь (Гл. ред. В. Н. Ярцева). — М.: Сов. энциклопедия, 1990. — С. 380-381.
3. Полевые структуры в системе языка. — Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1989. — 198 с.
4. Словарь української мови. В чотирьох томах / Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. — К.: Наукова думка, 1996.
5. Словник української мови: В одинадцяти томах. — К.: Наукова думка, 1971. — 1980.
6. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. — Danbury: Lexicon Publications, Inc., 1993. — 1216 p.
7. The Oxford English Reference Dictionary. — Oxford-New York: Oxford University Press, 1996. — 1716 p.